

ISSN 2181-6883

PEDAGOGIK MAHORAT

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

4-son (2019-yil, sentabr)

Jurnal 2001-yildan chiqa boshlagan

Buxoro – 2019

МУНДАРИЖА

МЕҲМОНЛАРИМИЗ	7
Рашод НОСИРОВ, Шерматулла ЮСУПОВ. ДЕМОКРАТИК ТАРАҚҚИЁТНИНГ ИНСОН МАНФААТЛАРИ УСТУВОРЛИГИГА АСОСЛАНИШИ.....	7
PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA	11
Зухра ИСМАИЛОВА, Дурдона Мустафоева. МАЛАКА ОШИРИШ КУРСЛАРИДА ДАРСЛАРНИ ИННОВАЦИОН ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ АСОСИДА ТАШКИЛ ЭТИШ	11
Narziqul SHODIYEV. BOSHLANG‘ICH ONA TILIL TA‘LIMIDA ALISHER NAVOIY MA‘NAVIY MEROSINI O‘RGANISH JARAYONIDA O‘QUVCHILARDA MILLIY G‘URURNI SHAKLLANTIRISH	18
Баҳодир МАЪМУРОВ. ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРГА АКМЕОЛОГИК ЁНДАШУВ ТИЗИМИДА ЎҚУВ МАШҲУЛОТЛАРИНИ ЛОЙИҲАЛАШ	20
Маралжон КАДИРОВА. ТАЛАБАЛАРДА ИҚТИСОДИЙ КЎНИКМАЛАРНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ПЕДАГОГИК МУАММО СИФАТИДА	23
Мухайё АРТИКОВА, Зулайҳо ҚОДИРОВА. МАЪНАВИЙ БЕГОНАЛАШУВНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШДА ШАХС ФАОЛЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ БАЪЗИ ЖИҲАТЛАРИ	26
Наргиза ДИЛОВА. ҲАМКОРЛИККА АСОСЛАНГАН ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИДА ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ЎЗARO ИЖОДИЙ ЎҚУВ ФАОЛИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ	30
Масуда ЗАЙНИТДИНОВА. ЎҚУВЧИЛАРДА МАТЕМАТИК БИЛИМЛАРНИ ЎЗЛАШТИРИШ МОТИВАЦИЯСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН Фойдаланиш САМАРАДОРЛИГИ.....	33
Ҳилола ТЎХСАЕВА. ОЛИЙ ҲАРБИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСИДА ГРАФИК ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШ ЖАРАЁНИДА КАСБГА ЙЎНАЛТИРИЛГАН ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯСИНИ ҚЎЛЛАШ	36
Нилуфар СУЛЕЙМАНОВА. ЧЕТ ТИЛИ ЎҚИТУВЧИСИНИНГ ПЕДАГОГИК МАҲОРАТИНИ ОШИРИШНИНГ АСОСЛАРИ.....	42
Nilufar XALIKOVA. O‘QUVCHILARDA IMLOVIY SAVODXONLIK QO‘NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHDA KOMPYUTERLI TEKSHIRISH USULLARI.....	44
Олег ПРОНИН. ЭФФЕКТ СТРУПА: ВЗГЛЯД СО СТОРОНЫ ТЕОРИИ КАТЕГОРИЗАЦИИ	48
Хуршида АКРАМОВА. ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИ РАҲБАР ВА ПЕДАГОГ КАДРЛАРИНИНГ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ	51
Ruqiyu ASHURBAYEVA. SHAXS KAMOLOTIDA INTEGRATSIYAVIY YONDASHUVNING ANAMIYATI.....	55
Мирзо Улуғбек ҒАФУРОВ. ТАЪЛИМ МАҚСАДИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ МЕТОДИК АСОСЛАРИ...57	57
Гулбахор РАҲИМОВА. АХБОРОТ ВОСИТАЛАРИНИНГ ЎҚУВЧИЛАР ФАОЛИЯТ МОТИВАЦИЯСИГА ТАЪСИРИ.....	60
Ғулом БОҚИЕВ. УЗВИЙЛИК – ДАРС САМАРАДОРЛИГИНИНГ МУҲИМ ТАРКИБИЙ ҚИСМИ СИФАТИДА	65
Юлдуз ХАЙТОВА. ТАЪЛИМ ОЛУВЧИЛАРДА ИЖОДИЙ КОММУНИКАТИВ ҚОБИЛИЯТЛАРНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ ТАРИХИЙ АСОСЛАРИ	70
Феруза ХАМАЛОВА. ФАОЛ ТАЪЛИМ УСУЛЛАРИ ВА ЎҚИТУВЧИНИ ИННОВАЦИОН ФАОЛИЯТГА ТАЙЁРЛАШ	74
Гулбахор АХМЕДОВА. БОШЛАНГИЧ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИДА ВАТАНГА ЭЪТИҚОДНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ МАЗМУНИ ВА МОҲИЯТИ	79
Дилафруз СОБИРОВА. ТИББИЁТ ХОДИМЛАРИ СОЦИАЛ - ПСИХОЛОГИК КОМПЕТЕНТЛИГИНИ ЭМПИРИК ЎРГАНИШ НАТИЖАЛАРИ	82
Асрор САМИЕВ. ЎҚУВЧИЛАР МАЪНАВИЙ-АХЛОҚИЙ ТАРБИЯСИДА АЛ-ҲАКИМ АТ- ТЕРМИЗИЙНИНГ ИЖОДИЙ ФАОЛИЯТИДАН Фойдаланиш.....	85
Наргиза БАҲРИЕВА. ТАЪЛИМ СИФАТИНИ ОШИРИШГА ТАЪСИР КЎРСАТУВЧИ ПСИХОЛОГИК ОМИЛЛАР.....	90
Меҳрибон ЖУМАЕВА. ПЕДАГОГИК ФАОЛИЯТ ВА УНИНГ МАЗМУНИ	93

ҳатто кўпгина ноҳуш ҳолатларни келтириб чиқариши мумкин. Шундай ҳолатларнинг олдини олиш учун ўқитувчилар соҳага оид ва психологик билимлар билан куrollанишлари лозим.

Адабиётлар

1. Платонов К.К. Қизиқарли психология. Москва, 2008.
2. Шумская Л.И., Орлова И.В. Психологические особенности личностных проявлений преподавателей вузов // Ананьевские чтения – 2005: Материалы научно-практической конференции. СПб.: 2005.
3. Щербаков А.И. Возрастная и педагогическая психология. Под ред. А.В.Петровского. М., 1973.
4. Ғозиев Э.Ғ. Умумий психология. 2-китоб. Тошкент, 2010.
5. Ғозиев Э.Ғ. Тафаккур психологияси. Тошкент, 1994.

Меҳрибон ЖУМАЕВА

Бухоро давлат университети
педагогика кафедраси
I-босқич таянч докторанти

ПЕДАГОГИК ФАОЛИЯТ ВА УНИНГ МАЗМУНИ

Ушбу мақолада фаолият ва педагогик фаолият педагогиканинг асосий категориялари сифатида тавсифланиб, унинг асосий йўналишлари изоҳланган. Шунингдек, педагогик фаолият педагогик маҳоратнинг асосий таркибий қисми эканлиги далиллар асосида келтирилган.

Таянч сўз ва иборалар: *ижтимоий-иқтисодий ривожланиш, таълим-тарбия, педагогик-психологик тайёргарлик, фаолият, педагогик фаолият, педагогик маҳорат, категория.*

В данной статье рассматриваются понятия деятельности и педагогической деятельности в качестве основных категорий педагогики, приводятся их основные направления. В статье приводится обоснование того, что педагогическая деятельность является важной составляющей частью педагогического мастерства.

Ключевые слова и понятия: *социально-экономическое развитие, обучение и воспитание, педагогико-психологическая подготовка, деятельность, педагогическая деятельность, педагогическое мастерство, категория.*

This article discusses the concept of "activity" and "pedagogical activity" as the main categories of pedagogy, their main directions are given. The article provides a rationale for the fact that pedagogical activity is an important component of pedagogical skills.

Key words: *socio-economic development, training and education, pedagogical and psychological training, activities, pedagogical activities, pedagogical skills, category.*

Республикамизнинг ижтимоий-иқтисодий, сиёсий-маданий ва маънавий ҳаётида рўй бераётган ҳодисалар, уни жаҳон ҳамжихатига тезкорлик билан кириб бораётганлигини, ҳамда ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётини ривожлантириш борасида олиб бораётган ислоҳотларни тезлаштиришни талаб этмоқда. Буни амалга оширишнинг муҳим шартларидан бири мамлакат аҳолисини, хусусан ёшлар таълим-тарбияси билан шуғулланувчиларнинг касб малакалари ва маҳоратларини такомиллаштириш эҳтиёжини тугдирди. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев таъкидлаганидек, "...таълим ва тарбия соҳасидаги туб ислоҳотларни юксак босқичга кўтариш, мамлакатимизнинг тақдири ва келажаги учун масъулиятни ўз зиммасига олишга қодир бўлган янги авлод кадрларини вояга етказишга қаратилган ишларни изчил давом эттириш ҳаммамизнинг нафақат вазифамиз, балки муқаддас бурчимиздир" [1, 24]. Зеро бугунги кунда ахборотлар оқимининг кескин кўпайиши ва ривожланиши, илмий-техникавий тараққиётнинг жадаллашуви, мавжуд педагогик-психологик, методик, амалий тайёргарликнинг маълум даражада "пасайиши"га олиб келди ва бу ўз навбатида педагогик фаолият билан шуғулланувчиларнинг касбий маҳорати, ижодкорлигини ривожлантиришга эътиборни янада кўпроқ қаратиш лозимлигини тақозо этди. Бу эътибор ва талабни амалга оширишнинг муҳим омилларидан бири, касбий маҳоратни такомиллаштиришнинг замонавий технологиясини жорий этиш. Бунинг учун эса педагогик фаолият билан шуғулланувчиларни касбий педагогик тайёргарлигини мукамаллаштириш демакдир. Касбий педагогик тайёргарлик эса педагогик маҳоратда кўринади.

Ўқитувчи педагогик маҳоратини шакллантиришнинг биринчи шarti фаолиятдир. Зеро педагогик маҳоратни эгаллаш ва такомиллаштиришда фаолият етакчи омил ҳисобланади. Меҳнат, билиш, маҳорат, ижод каби тушунчалар инсон ҳаёти ва фаолиятининг бош мезонидир. Бу мезон кундалик иш, фаолият орқали амалга

оширилади. Меҳнат қилиш, изланиш жараёнида, яъни амалиёт жараёнида ютуқлар қўлга киритилади, маҳоратга эришилади. Касбий маҳорат сирларини ўрганишга ҳаракат қилувчи ҳар бир ўқитувчи аввало эгаллаши лозим бўлган педагогик билим ва ахборотларга эга бўлишга интилиши, қилаётган ишининг барча қирраларини аниқ тасаввур этишга ҳаракат қилиши ва натижаларни таҳлил қилиб, баҳолаб бориши, йўл қўйган хато ва камчиликларининг моҳиятини тушунишга ҳаракат қилиши унинг фаолиятини муҳим кўрсаткичлари бўлиб ҳисобланади. Бу ҳолатлар, албатта, фаолият орқали амалга оширилади. Педагогик маҳоратни эгаллашда ҳам ўқитувчининг педагогик фаолияти асосий рол ўйнайди. Педагогик маҳорат педагогик фаолият билан узвий боғлиқдир. Шунинг учун педагогик фаолиятга чуқурроқ тўхталиш мақсадга мувофиқдир. Чунки, ўқитувчининг касбий маҳорати меҳнат орқали қўлга киритилади, меҳнат эса, фаолиятнинг таркибий қисмлари (ўқиш, ижтимоий иш, ўйин, спорт машғулоти ва х. к.)дан бири ҳисобланади. Шу асосда педагогик фаолият ўқитувчи меҳнатининг истиқболи, технологияси, вазифалари ва таъсир кўрсатиш усуллариининг мажмуидир.

Фаолиятни аниқ йўлга қўйиш, уни бошқариш, амалга ошириш, ўқитиш, тарбиялаш, билим олиш савиясини юксалтиришни амалга оширишга хизмат қилади.

Ўзбекистон Миллий Энциклопедиясида қайд қилинишича “Фаолият – кишиларнинг ташқи оламга фаол муносабати шакли, инсоннинг ўзини ўзи мақсадга мувофиқ тарзда ўзгартириш усули, инсон борлигининг муҳим хусусиятларидан бири. Фақат фаолият замиридагина инсон моҳияти намоён бўлиши, жамиятнинг, ҳар қандай ижтимоий тузилманинг мавжудлиги таъминланиши мумкин” [4, 41].

Фаолият инсонни ҳаракатга ундайдиган ички турткилар (мотивлар) ёрдамида у ёки бу иш ҳаракатни бажара олишидир. “Фаолият – шахснинг моддий борлиққа, табиатга, бошқа шахсларга муносабати шакли, уларга таъсир кўрсатишга қаратилган хатти-ҳаракатларнинг мажмуи” [3, 62]. Фаолиятнинг шахс ривожланишига самарали таъсири, унинг мақсадга мувофиқлиги, педагогик жиҳатдан тўғри уюштирилиши, изчил, узлуксиз ва тизимли бўлиши билан белгиланади [3, 75].

Фаолият турлари, шакллари хилма - хилдир. Фаолият шакллари асосан инсон ва жамият эҳтиёжларидан келиб чиқади. “Фаолият шакллари, асосан қуйидагича туркумлаштирилади: моддий фаолият (инсоннинг ўз хавфсизлиги таъминланиши, озик-овқат, кийим-кечакка бўлган дастлабки эҳтиёжларининг қондирилиши ва меҳнат қуроллари орқали ташқи табиатнинг ўзгартирилиши); ижтимоий-сиёсий фаолият (ижтимоий муносабатларга, ижтимоий ҳаётга таъсир кўрсатиш); маънавий фаолият (илм-фан, санъат, дин, бадиий ижод ва бошқа соҳалардаги фаолият) [4, 41].

Фаолиятнинг муҳим турларидан бири педагогик фаолиятдир. Ҳар қандай фаолият сингари педагогик фаолият ҳам мақсад, усул, восита, объект ва субъектдан иборат. Педагогик мақсад - ўқитиш, тарбиялаш ва шу асосда талабалар шахсини шакллантиришдан иборат. Усул эса тарбияланувчилар обрўсини эгаллаш, ҳурматига сазовор бўлиш ва таъсир кўрсатишдир. Педагогик фаолиятнинг объекти сифатида – ўқувчи шахси туради, унинг характери, иродаси, онги, ақли, одоб - ахлоқининг асоси ҳисобланади. Педагогик фаолият субъекти эса – тарбияланувчига таъсир кўрсатувчи – педагогнинг ўзи. Чунки, у ўқувчи - талабаларга табиат, жамият, тафаккурнинг энг умумий қонуниятлари тўғрисида маълумот бериш учун, аввало, уларни ўз фаолиятининг объектига айлантиради. Шу тариқа билимлар ўзлаштирилади, ўзлаштирилган билимлар талабаларга етказилади. “Педагогик фаолият, -деб ёзади психология фанлари доктори, профессор А.К.Маркова ўзининг “Ўқитувчи фаолияти, мулоқоти ва шахси” номли мақоласида, - ўқитувчи меҳнатининг умумий стратегияси, технологияси, вазифаларини ҳал қилишга қаратилган ҳамда педагогик таъсир ўтказиш воситалари билан амалга ошириладиган профессионал активлигидир” [2,3].

Педагогик фаолият талаба – ёшларга таълим-тарбия бериш жараёнида уларга таъсир кўрсатиш билан боғлиқ ҳолда амалга оширилади. Натижада талабаларга билим берилади, уларнинг шахсий сифатлари тарбияланади, психологик хусусиятлари ривожлантирилади. Бунда эса талаба етук мутахассис сифатида камол топа боради. Шунинг учун педагогик фаолият жараёнида педагог, яъни ўқитувчи- тарбиячи, ташкил қилувчи, йўл – йўриқ кўрсатувчи, тарғибот – ташвиқот юритувчи, маълумот – ахборот тўпловчи ва етказувчи, шахсий хусусиятларини ва касбий маҳоратини оммалаштирувчи шахс сифатида фаолият кўрсатиши лозим.

“Педагогик фаолият – педагог томонидан касбий мақсадга мувофиқ ташкил этиладиган тизимли ҳаракатларнинг муайян шакли” [3,68]. Педагогик фаолият аниқ кўринишда бўлса, унда ўқитувчи ўқитиш, тарбиялаш, ривожлантириш вазифаларини аниқ кўра олади ва уларни ҳал қилишга ҳаракат қилади. Бу жараёнда фаолият ақли руҳий жиҳатдан тайёрлайди, таъсир кўрсатиш воситаларини белгилайди, натижаларни назорат қилади, таҳлил қилади, баҳолайди ва янги вазифаларни белгилайди. Билимларни ўзлаштириш воситасида шахснинг ўсиши таъминланади, натижада жамият талаби ва вазифалари бажарилади. Бунинг учун ўқитувчи, аввало, вазиятни тушуниши, ҳар бир талабанинг ўзлаштириш жараёнини, ривожланиб шахс сифатида шаклланиш даражаларининг мезонини аниқ кўра билиш имкониятига эга бўлади. Бу ўз навбатида ўқитувчидан катта билим, тажрибаларни талаб этади. Бу фақат касбий фаолиятни тўғри белгилаш орқали амалга ошади. Шунга кўра таълим муассасаси олдидаги муҳим вазифаларни амалга ошириш учун ўқитувчига педагогик фаолиятни лойиҳалаш зарурдир.

Лойиҳа – аниқ режа, мақсад асосида унинг натижаланишини кафолатлаган ҳолда педагогик фаолият мазмунини ишлаб чиқишга қаратилган ҳаракат маҳсули.

Лойиҳа дастур, модел, технологик харита ва б. кўринишда намоён бўлади. Лойиҳанинг асосини илмий ёки ижодий характерга эга ғоя ташкил этади.

Педагогик фаолиятни лойиҳалаш – бошланғич маълумотларга асосланиб, кутиладиган натижани тахмин қилиш, башоратлаш, режалаштириш орқали фаолият ёки жараён мазмунини ишлаб чиқишга қаратилган амалий ҳаракатлар тизимидир.

Педагогик фаолиятни лойиҳалаш “Ҳоля – мақсад – кутиладиган натижа – тахмин қилиш – башоратлаш – режалаштириш” тизимига асосланади.

Педагогик фаолиятни лойиҳалаш қонуниятлари:

1) таълим жараёнининг самарадорлиги барча таркибий қисмлар (технологик жараён, технологик жараёни бошқариш, восита, ахборот, ижтимоий-иқтисодий таъминот)нинг лойиҳада мақсадга мувофиқ ёритилиши билан таъминланади;

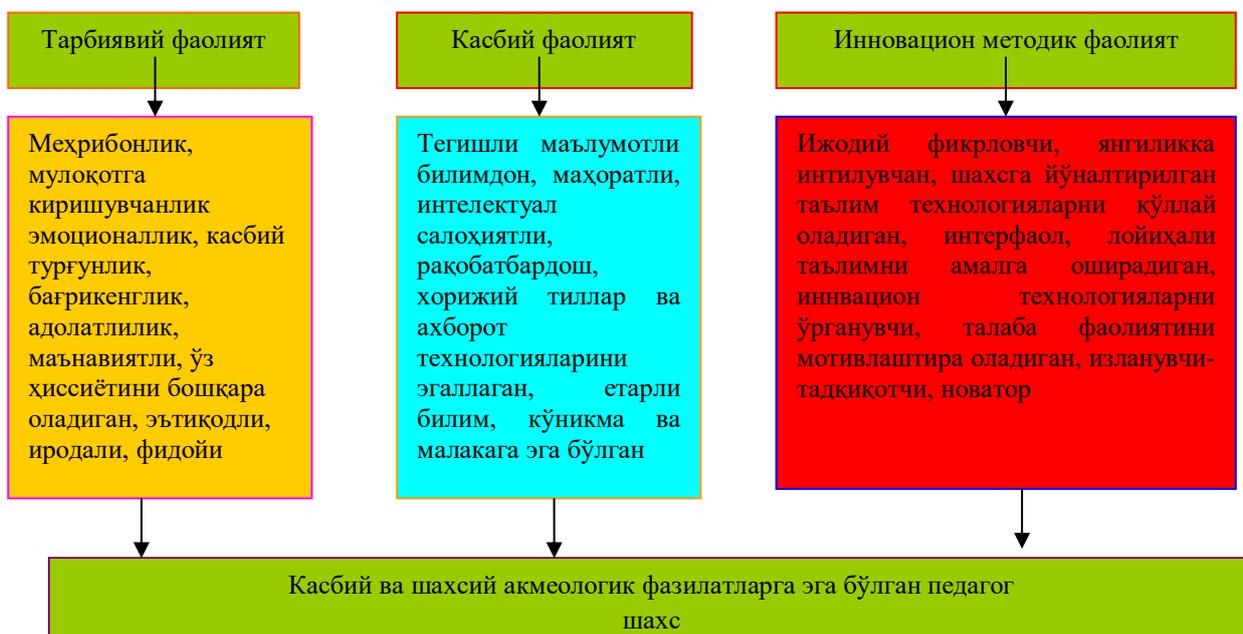
2) таълимнинг технологик воситалари талабаларнинг индивидуал хусусиятларига боғлиқ ҳолда танланади;

3) лойиҳалаш стратегиялари педагогнинг индивидуал услубига мувофиқ танланади;

4) лойиҳалаш сифати тесқари алоқа (педагог ва талаба ўртасидаги) кўлами, лойиҳалаш мазмуни ҳамда барча омиллар самарадорлигига боғлиқ.

Педагогик фаолиятни лойиҳалашда қуйидаги тузилмавий схема асосида амалга оширилса мақсадга мувофиқ бўлади.

Педагогик фаолият таснифи

Уқорида қайд этилган фикрларга асосланиб, педагогик фаолият педагогик маҳоратни шакллантиради ва такомиллаштириб боради. У ишбилармонлик, зукколик, лаёқат ва зеҳн воситасида тараққий этади. Шунга асосланиб айтиш мумкинки, фаолият, айниқса, педагогик фаолият дунёни ўзлаштиришнинг биринчи шarti ҳисобланади деб айтиш мумкин. Педагогик фаолият давомида инсоннинг ақл - идроки, иродаси, ишончи, тафаккури, шуури таркиб топади, ривожланади. Булар юксак даражада бўлиши, илмга, уни эгаллаганлик даражасига боғлиқ. Илм эса тинимсиз меҳнат, машаққат ва азоб - уқубатлар орқали қўлга киритилади. Шунингдек, педагогик фаолият давомида ўқитувчи-тарбиячининг меҳнат, ўз малакаси устида муттасил ишлаши каби кўникмалари шаклланади. Шундай экан, педагогик фаолиятни таъминлаш эвазига таълим - тарбия, яъни педагогик жараён муваффақияти таъминланади, ўсиб келаётган ёш авлоднинг педагогик-психологик ва касбий билим, кўникма ва малакалари тизими ҳамда ижтимоий сифатлари ривожланади.

Педагогик фаолият ўз моҳиятига кўра ижодий характерга эга. Маълумки, инсон олдида бирор муаммо тургандагина ижодкорликка эҳтиёж туғилади. Педагогик фаолият ана шундай хусусиятга эга. Педагогик ижодкорликнинг асосий моҳияти педагогик фаолиятнинг мақсади ва характери билан боғлиқ. Педагогик фаолият ўқувчи-талаба шахсини, унинг дунёқараши, эътиқоди, онги, хулқ-атворини шакллантиради ва шу билан боғлиқ умумий мақсадга бўйсунган бир қатор педагогик масалаларни ечиш жараёнидир. Педагогик фаолиятдаги ижодкорлик ана шу масалаларни ечиш усулларида, уларни ҳал қила олиш йўллари кидириб топа билишларида ифодланади.

Адабиётлар

1. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. (1-жилд). – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 592 б.
2. Маркова Л.К. Ўқитувчи фаолияти, мулоқоти ва шахси.- Ж.: “Совет мактаби”, 1989 йил, 6-сон. 3-бет.
3. Педагогика: 1000 та саволга 1000 та жавоб / Методик қўлланма. У.И.Иноятов, Н.А.Муслимов, М.Усмонбоева, Д.Иноғомова. – Тошкент: Низомий номидаги ТДПУ, 2012. – 193 б.

3, 2019 PEDAGOGİK MAHORAT*ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ МАСТЕРСТВО*PEDAGOGICAL SKILL

4. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. Тошкент: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, www.ziyouz.com кутубхонаси.